

Извештај Комисије за преглед и оцену докторске дисертације

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета, на седници одржаној 31. маја 2017. године, донело је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је мр Ана Миленковић предала под насловом *Семантичка и творбена анализа глагола којима се означавају осећања у савременом српском језику*. Након анализе садржаја докторске дисертације подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 31. маја 2017. године.

2. Састав Комисије:

Ментор: Др Рајна Драгићевић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд
Ужа научна област: Српски језик
Година избора у звање: 2013.

Др Катарина Расулић, ванредни професор, Филолошки факултет, Београд
Ужа научна област: Англистика
Година избора у звање: 2017.

Др Стана Ристић, научни саветник, Институт за српски језик САНУ, Београд
Ужа научна област: Српски језик
Година избора у звање: 2000.

Др Гордана Штрбац, ванредни професор, Филозофски факултет, Нови Сад
Ужа научна област: Српски језик и лингвистика
Година избора у звање: 2016.

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име и презиме: Ана В. Миленковић
2. Датум и место рођења: 30.10.1979. године, Београд
3. У октобру 2003. године дипломирала је на Филолошком факултету у Београду, на Групи за општу лингвистику, са просечном оценом 9.29. Исте године уписала се на постдипломске студије на Филолошком факултету у Београду, смер – Наука о језику.
4. Године 2009. одбранила је магистарску тезу под насловом: *Конотативно груписање вербалних асоцијата у зависности од семантичких карактеристика вербалних стимулуса* на Филолошком факултету у Београду, пред Комисијом коју су сачињавали: проф. др Рајна Драгићевић, ментор, проф. др Предраг Пипер и проф. др Александар Костић.
5. Од 2001. године, сарадник је у истраживањима у Лабораторији за експерименталну психологију на Филозофском факултету у Београду, где је учествовала у различитим пројектима, експериментима и слушала неколико стручних курсева. Од 2005–2008. године била је стипендиста Министарства просвете и науке на основу конкурса за стипендирање младих талената за магистарске студије и њихово укључивање у научноистраживачке и развојне пројекте. Од 2009. године, запослена је као истраживач-сарадник у Институту за српски језик САНУ, на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.
6. Напоредо са лексикографијом бави се и научним радом. Аутор је већег броја научних радова у разним научним и стручним часописима, а учествовала је и на више међународних и домаћих научних скупова. Основно научно интересовање усмерава ка проучавањима стања у савременом српском језику.

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

СЕМАНТИЧКА И ТВОРБЕНА АНАЛИЗА ГЛАГОЛА КОЈИМА СЕ ОЗНАЧАВАЈУ ОСЕЋАЊА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Ане Миленковић обухвата 467 страница, а подељена је на следећа поглавља: 1. Увод (1–28); 2. Емоције (30–58); 3. Емоције и језик (60–137); 4. Емоционални глаголи у српском језику (138–375); 5. Лексикографска обрада емоционалних глагола у српском језику (376–394); 6. Закључак (395–425); 7. Литература (426–440) и 8. Прилог (441–467). Списак литературе садржи 154

библиографске јединице. Дисертација обухвата 113 табела, 13 слика и 4 дијаграма, помоћу којих су приказани налази самог аутора и преглед досадашњих достигнућа других аутора у датој научној области.

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мр Ане Миленковић *Семантичка и творбена анализа глагола којима се означавају осећања у савременом српском језику* припада областима лексикологије, психолингвистике, лингвокултурологије и лексикографије.

Предмет истраживања јесу *емоционални* глаголи – посебан део лексике савременог српског језика којим се означавају емоције, емоционални односи и процеси, емоционална експресија и шира емоционална ситуација. Емоционалним глаголима осликава се однос између *онога који нешто осећа* и *онога што дато осећање у њему изазива*. Дати однос усложњавају елементи као што су: каузалност, интенција, емоционална експресија, мимика и гестикулација, због чега је сам догађај исказан глаголом могуће анализирати са фокусом на различите аспекте и елементе глаголске радње. Језичку грађу чини 814 глаголских јединица преузетих из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (РСАНУ) и *Речника српскохрватског књижевног језика Матице српске* (РМС).

Основне циљеве истраживања кандидаткиња сагледава из два угла – теоријског и практично-лексикографског. У теоријске циљеве убраја: дефинисање лексичко-семантичке класе глагола са архисемом – *емоција*, анализу њихове аргументске структуре са фокусом на семантичке улоге *доживљавача* и *изазивача* емоције, издвајање посебне семантичке групе глагола којима се означава емоционална експресија, лингвистичко тумачење односа који постоји између значења базичних емоција и лексичког значења емоционалног глагола, однос између примарног значења глагола који не означава емоцију и концептуалних механизма који стоје у основи развоја секундарних емоционалних значења, опис њихових творбено-семантичких особености и дефинисање значења прототипичног емоционалног глагола. Практично-лексикографски циљеви у вези су са метаанализом лексикографских дефиниција емоционалног глагола у РСАНУ и конструкцијом општих дефиниција које би омогућиле њихову системску обраду.

Теоријско-методолошки оквир истраживања који је кандидаткиња користила подразумева комбинацију достигнућа и резултата традиционалне граматике и савремене лексикологије, подразумевајући аналитичку, дескриптивну, семантичку и концептуалну анализу примера. Истраживање има, пре свега, лексиколошки и лексикографски карактер, а тематски корпус емоционалних глагола упућује га на интердисциплинарну повезаност лексикологије са творбом речи, лингвокултурологијом и психолингвистиком.

Увод. Уводни део дисертације садржи четири потпоглавља у којима се кандидаткиња бави предметом и циљем истраживања, језичким корпусом, методологијом и структуром рада. Будући да предмет истраживања чине глаголи којима се у савременом српском језику означавају *осећања*, кандидаткиња наглашава да је природа емоционалне лексике усмерила истраживање ка теоријским гледиштима лингвистике, али и психологије. Међудејство ових двеју наука у разумевању емоција видљиви су у начину излагања и целокупном току истраживања – од разумевања психолошког појма *емоција* кроз семантику лексике којом се оне језички изражавају, до разумевања значењских структура реченица (са емоционалним предикатом) на основу различитих параметара којима се емоције објашњавају у психологији (квалитет, трајање, интензитет емоције и сл.). Корпус истраживања обухвата 814 глаголских јединица којима се означавају емоције, емоционална стања и различити типови емоционалне експресије. Сви глаголи припадају језичком стандарду савременог српског језика. Корпус не садржи глаголе који су просторно-временски или стилски маркирани. Повратна и неповратна форма глагола третирају се одвојено (уп. *разбеснети* и *разбеснети се*). Перфективни и имперфективни глаголи третирају се као две засебне лексеме (уп. *забавити* и *забављати*). Када је глагол вишезначан, а садржи два или више различитих емоционалних значења, свако значење има статус сублексеме (уп. *беснети* = *осећати бес* и *беснети* = *испољавати бес*). Повратни глаголи који имају значења праве повратности (*бодрити* самог себе) и узајамне повратности (*бодрити се* међусобно) посматрају се као две лексеме. Глаголи који садрже два значења различитих емоционалних вредности нису узимани као посебне лексеме, већ су коментарисани као глаголи неутралне емоционалне вредности и класификовани као посебна подгрупа у оквиру класе емоционалних глагола (уп. *загрејати се*, *узбудити се*, *најезити се*, *смејати се* и сл.). У раду се инсистира на разлици између глагола чије су примарне семантичке реализације емоционалне (прави емоционални глаголи) и оних који тек у својим секундарним реализацијама означавају емоцију (секундарно емоционални глаголи).

Емоције. У другом поглављу које носи назив *Емоције* кандидаткиња даје преглед досадашњих истраживања у области филозофије и психологије емоција. За разлику од филозофије у којој се порекло емоција доводи у везу са несвесним делом човековог бића, психологија уводи савременији начин испитивања, који је заснован на новим, емпиријски оријентисаним методологијама. Различите теорије емоција имају за циљ да објасне потенцијалне механизме који стоје у основи побуђивања и испољавања емоција. У основи сваке теорије је идеја о томе да перцепција емоционалног стимулуса на одређени начин побуђује емоцију, а остаје питање о томе који процеси учествују у активацији дате емоције. У зависности од тога како су концепти емоција и процеса који их побуђују дефинисани, основне теорије емоција означене су као *биолошке* (Ч. Дарвин), *психофизиолошке* (В. Џејмс) и *когнитивне* (Шахтер и Сингер).

У наставку овог поглавља посебна пажња посвећена је различитим гледиштима која су се бавила дефинисањем и класификацијом примарних емоција. Питање око којег постоје највећа неслагања у теоријама емоција јесте оно које се тиче постојања

тзв. *примарних* (основних, базичних или простих) емоција. Полемика о *примарним* емоцијама важна је, како је наглашено, да би се разумела сложена природа емоција уопште и да би се стекла јаснија слика о постојању читавог низа *емоционалних искустава*. Теорије које се баве примарним емоцијама могу се сврстати у два основна оквира: *биолошки* оквир који сматра да се у основи емоција налазе неурофизиолошки процеси и *психолошки* оквир који је заснован на идеји да примарне емоције представљају градивне елементе за настајање сложених, изведених емоција. У том смислу примарне емоције могу бити *биолошки примитивне* – заједничке људима и животињама, карактерише их специфична, универзална фацијална експресија и понашање (*радост, туга, љутња, страх и гађење*) или *психолошки примитивне* – имају једноставну структуру, брзо се активирају, одликује их инстинктивна експресија, а у процесима мешања дају тзв. изведене емоције (*љубав, радост, изненађење, љутња, туга и страх*). Када је у питању класификација примарних емоција, постоји око петнаестак различитих листа које садрже од 2 до 11 примарних емоција. Критеријуми за утврђивање базичности емоције су различити – урођеност, физиолошка условљеност, инстинктивност, постојање фацијалне експресије, неурална активација и др. Када се у обзир узму све предложене класификације и теоријски аспекти у оквиру којих је коментарисано порекло емоција, најбољим представницима категорије примарних емоција могу се сматрати – *страх, радост, љутња, гађење, туга и изненађење*.

Емоције и језик. Треће поглавље носи назив *Емоције и језик* и обухвата два обимна потпоглавља. У првом потпоглављу кандидаткиња се бави *досадашњим истраживањима емоционалне лексике*. Говори о томе да је сложеност емоција посебно видљива у њиховој језичкој манифестацији, јер је исту емоцију могуће изразити коришћењем различитих језичких конструкција (нпр. *беснети*, испољавати *бес*, бити *бесан*, горети од *беса*, бити ван себе од *беса* и сл.). Такође, исти језички облици могу се користити у изражавању различитих емоција (плакати од *туге* или од *среће*). Кандидаткиња даје преглед истраживања лексике којом се означавају емоције у оквирима три научна приступа – а. истраживања у којима се емоционално значење анализира његовим разлагањем на просте семантичке компоненте (компоненцијална анализа), б. истраживања у којима се структура емоционалног значења посматра као прототипски организована (теорија прототипа) и в. истраживања у којима се емоционално значење концептуализује употребом специфичних когнитивних модела (концептуална анализа).

Друго потпоглавље посвећено је оним истраживањима у чијем су фокусу искључиво *глаголи* са емоционалним значењем. Дата истраживања обухватају анализе емоционалних глагола *енглеског, руског и српског* језика са резултатима који су од општелингвистичког значаја и који се могу применити у семантичкој анализи емоционалних глагола у српском језику. За разлику од именица и придева, емоционални глаголи имају сложенију семантику којом се означавају учесници у емоционалном догађају. Релације које се остварују међу учесницима у емоционалном догађају усложњавају се када се у обзир узму и спољашњи елементи као што су –

емоционална експресија, узрок, циљ, намера, трајање, интензитет емоције и сл. Аутори који су се у оквирима својих научних интересовања бавили емоционалним глаголима чинили су то, превасходно, са синтаксичког аспекта, наглашавајући да се потпунија слика о датом глаголском типу може добити ширењем анализе на поља морфологије, творбе речи, семантике и прагматике. Конкретна говорна ситуација у којој се емоционални догађај остварује од велике је важности за разумевање интензитета и последица одређених емоционалних промена. Посматрањем међусобних односа у које улазе учесници догађаја означени емоционалним глаголом могу се стећи нови увиди у вишесмерност која се међу датим актантама остварује – *доживљавање, примање, изазивање* или *преношење* емоција. Осим традиционалне поделе емоција на позитивне и негативне, њихов садржај може се посматрати у оквирима *емоционалне семантике глагола* која описује различите аспекте глаголског значења – односе међу учесницима у емоционалном догађају, улоге доживљавача и изазивача емоција, разлике између емоционалне денотације и емоционалне експресије и метафоричне реализације емоционалних речи.

Емоционални глаголи у српском језику. Четврто поглавље под називом *Емоционални глаголи у српском језику* централно је и најважније поглавље ове докторске дисертације, а организовано је око три обимна потпоглавља.

1. Појмовно-терминолошки апарат

Прво потпоглавље носи назив *Појмовно-терминолошки апарат* и у њему је дат преглед основних психолингвистичких и граматичких појмова који су битни за разумевање семантичких односа у оквиру лексичко-семантичке групе емоционалних глагола. Такође, у циљу осветљавања односа између појмова *емоција, стања* и *особина*, кандидаткиња спроводи посебно емпиријско истраживање и представља скуп од 44 прототипичне емоције.

У излагању о семантичким особеностима емоционалних глагола у српском језику кандидаткиња се служила терминологијом која припада домену граматичких (*глагол, глаголски род, глаголски вид, семантичке улоге* и семантичка категорија *намере*), али и психолингвистичких појмова (*емоција, стање, особина, емоционалност, емоционална вредност* и *експресивност*). Појмовно-терминолошки однос између концепата *емоција, стања* и *особина* показао се посебно компликованим, будући да су постојећа научна мишљења указивала на чињеницу да се ради о комплексном скупу нејасних граница. Како се неуређеност појмовног домена емоција, психолошких стања, расположења и људских особина пресликава и на семантичко поље глагола којима се дати појмови језички означавају, кандидаткиња полази од класификације психичке категорије *емоција*, да би, затим, прешла на класификацију њених језичких показатеља. Емпиријски део истраживања био је заснован на методи скала процене са циљем да се утврди које су емоције најтипичније за говорнике српског језика. Коначан скуп од 44 прототипичне емоције класификован је на основу два критеријума. Први је подразумевао увођење појма *метаемоција* – пријатности и непријатности, чиме је показано да се у свакој емоцији могу препознати једно од ова два метаосећања. Друга

подела тичала се *основног атома емоционалности*, јер се показало да се све емоције могу свести на једну од четири примарне – *радост, тугу, страх* и *љутњу*. Преглед основних психолингвистичких и граматичких појмова кандидаткиња завршава уверењем да је место њеног истраживања на пресеку двеју наука – *психологије* и *лингвистике*, и да ће се у самом раду користити термини који повезују дате научне области, трансформишући се и прилагођавајући се потребама једног новог научног гледишта.

2. Семантичка класификација емоционалних глагола у српском језику

Друго, најобимније, потпоглавље посвећено је језичкој анализи и семантичкој класификацији емоционалних глагола у српском језику. Сви глаголи подељени су на два основна типа: *праве* емоционалне глаголе и *емоционално-експресивне* глаголе. У зависности од тога да ли се емоционално значење реализује као примарно или секундарно, издвојена су два типа правих емоционалних глагола: *примарно-емоционални* и *секундарно-емоционални*. Глаголи који примарно означавају узрочно-последичан емоционални *процес* представљају тзв. *емоционално-активне* глаголе, док они глаголи који примарно означавају емоционално *стање* субјекта чине групу *емоционално-пасивних* глагола. Као посебну семантичку групу издвојени су *емоционално-експресивни* глаголи, будући да се њима означавају различити типови емоционалног *понашања*. Ова подела представља први степен класификације емоционалних глагола у српском језику. Оно што је датим глаголским класама заједничко јесте то што се у фокусу њихових значења налазе семантичке улоге *доживљавача, изазивача* и *изражаваоца* емоције. Други степен класификације заснован је на разумевању значењске структуре емоционално активних и пасивних глагола по критеријуму припадности једној од четири примарне емоције. Сви глаголи којима се означавају емоционална стања субјекта или узрочно-последични емоционални процеси дефинисани су у односу на то да ли је носилац њиховог значења емоција *радости, туге, страха* или *љутње*. Глаголи емоционалне експресије класификовани су у четири групе у зависности од начина на који се одређена емоција манифестује – *вербално, телесно, фацијално* или *физиолошки*.

Емоционално-активни глаголи. Кандидаткиња је издвојила скуп од 242 глагола којима се означава процес изазивања емоције или промене емоционалног (психичког) стања. Разликује два типа емоционално-активних глагола у зависности од тога да ли је субјекат истовремено и изазивач и доживљавач емоције (емоционално-активни глаголи – *ка себи*) или је субјекат изазивач, док је неко други доживљавач емоције (емоционално-активни глаголи – *ка другоме*). Емоционално-активни глаголи усмерени *ка себи* обухватају групу правих повратних глагола којима се означава, пре свега, трансформација непожељног иницијалног стања субјекта у емоционално стање које припада опсегу пријатних емоција (*бодрити се, тешити се* и др.). У групу емоционално-активних глагола усмерених *ка другоме* спадају они емоционални глаголи који имају право неинтенционално значење (*гадити се, свиђати се* коме и сл.) и они глаголи код којих је интенционалност контекстуално условљена, те могу означавати и интенционалну и неинтенционалну глаголску радњу (*бринути, радовати, изнервирати* и др.). Сви емоционално-активни глаголи усмерени *ка другоме* сврстани

су у четири групе у зависности од тога да ли директно или посредно изазивају осећања која се могу свести на базичне емоције *радости*, *туге*, *страха* и *љутње*. Посебну групу чине глаголи којима се означава процес изазивања емоције *гађења*. Као посебан закључак кандидаткиња издваја чињеницу да је, у српском језику, више глагола којима означавамо процес изазивања непријатних, непожељних осећања, због чега је *човек*, пре свега, *изазивач непријатних (негативних) емоција у другоме*. Она, такође, наглашава да се различити типови емоционално-активних глагола морају посматрати као континуум нејасних граница у којем постоје многа преклапања. На крајевима датог континуума налазе се прави неинтенционални и типично интенционални емоционално-активни глаголи, али постоје многи глаголи код којих је тешко донети одлуку о томе садрже ли типичну намеру или не (нпр. *забринутти*, *зачарати*, *инспирирати*, *задивити*, *очарати* кога и сл.).

Емоционално-пасивни глаголи. У свом језичком корпусу кандидаткиња је издвојила 304 емоционално-пасивна глагола, којима се означавају унутрашња емоционална и психолошка стања субјекта, који је *носилац* или *доживљавац* одређене емоције. Сви глаголи подељени су на четири основна типа, чији су носиоци четири базичне емоције – *радост*, *туга*, *страх* и *љутња*, док су посебно издвојени емоционално-пасивни глаголи са значењем *гађења*. Основно значење свих емоционално-пасивних глагола може се свести на општу дефиницију: *осетити/осећати* емоцију одређеног типа.

Сама језичка анализа дате глаголске подгрупе подразумевала је уочавање одређених нијанси значења које су исказане различитим емоционално-пасивним глаголима, у смислу квалитета емоције коју изражавају. У том смислу, глаголи којима се означавају емоције које припадају домену **радости** обухватају три различита типа глаголског значења: опште емоционално значење (*осетити/осећати* радост) – *радовати се*, пасивну емоционалну трансформацију (туга, страх, љутња → радост) – *орасположити се* и пасивно узроковање емоције (постојање и понашање објекта) – *лудовати* (за неким) и *дивити се* (некоме). Датим глаголима се, такође, указује на различитост трајања и интензитета емоције. У том смислу разликује глаголе уласка у емоционално стање *радости* (*заволети*) и глаголе изласка из емоционалног стања *туге* и враћања у емоционално стање са позитивном емоционалном вредношћу (*преболети*). Имајући у виду параметар интензитета емоције, разликује глаголе којима се означава интензиван доживљај радости (*разгалити се*), доживљај радости слабијег интензитета (*порадовати се*) и потпуни, свеобухватан доживљај радости (*нарадовати се*). Глаголи којима се означавају емоције које припадају домену **туге** преносе опште емоционално значење (*осетити/осећати* тугу) – *патити*. Такође, датим глаголима означавају се разлике у трајању и интензитету емоције *туге*: значење уласка и изласка из емоционалног стања *туге* – *заболети/преболети* и значење дуготрајних (обично интензивних) и краткотрајних (мање интензивних) емоционалних стања – *напатити се/потуговати*. У оквиру дате класе издвојена су два подтипа: глаголи који означавају осећања срама или стида (*стидети се*) и глаголи који означавају осећања чежње или жудње (*чезнути*). Глаголи којима се означавају емоције које припадају домену **страха** обухватају опште емоционално значење (*осетити/осећати* страх) – *плашити се*.

Датим глаголима може се означити и тренутак уласка у емоционално стање страха (*забринути се*). Комбинацијом параметара временског трајања и интензитета емоције глаголи могу означити дуготрајније емоције страха (*плашити се*), учестао страх, са повременим прекидима (*побојавати се*) и тренутан, обично интензиван страх (*згранути се*). Глаголи којима се означавају емоције које припадају домену **ЉУТЊЕ** обухватају опште емоционално значење (*осетити/осећати љутњу*) – *љутити се*. Глаголи којима се означава емоција *љутње* имају широк спектар префиксираних облика којима се означавају разлике у интензитету и трајању емоције. У том смислу разликују се глаголи уласка из емоционалног стања *љутње* (*замрзети*) и изласка, односно смиривања субјекта који је обухваћен емоцијом *љутње* (*изљутити се*), затим глаголи који означавају љутњу која може потрајати (*завидети*), учесталу појаву љутње (*нервирати се*), тренутну љутњу (*огорчити се*) и интензивну љутњу (*прежестити се*). Посебну семантичку групу чине глаголи којима се означава осећање *гађења*, а обухватају опште емоционално значење (*осетити/осећати гађење*) – *гадити се*.

Највећим бројем емоционално-пасивних глагола означавају се емоционална стања субјекта која припадају домену непријатних емоција. Због тога, кандидаткиња, на основу језичке анализе закључује да је *човек*, превасходно, *доживљавач непријатних емоција* (*туге, страха и љутње*). Ови подаци у складу су са резултатима добијеним анализом емоционално-активних глагола који су показали да је *човек*, такође, и *изазивач непријатних емоција у другоме*.

Емоционално-експресивни глаголи. У свом језичком корпусу кандидаткиња је препознала 169 емоционално-експресивних глагола, поделивши их на четири основна типа, у зависности од врсте емоционалне манифестације: *телесна, вербална, фацијална* или *физиолошка*. Глаголи који означавају телесну и вербалну емоционалну експресију најзаступљенији су у поткласи емоционално-експресивних глагола (са уделом од преко 80% укупног броја глагола). Глаголи којима се означава телесна и вербална експресија разликују се по томе да ли је експресија усмерена ка другоме (*додворавати се, врећати*) или је израз унутрашњег стања доживљавача (*снуждити се, јадовати*). Глаголи *физиолошке емоционалне експресије* означавају физиолошке реакције организма на одређене емоционалне промене. У питању су глаголи којима се означавају физиолошке реакције у виду *плакања, смејања* и *опште узбуђености* организма (*плакати, смејати се*). Такође, глаголи *фацијалне емоционалне експресије* означавају специфичну мимику, тј. покрете мишића на лицу којима се изражавају осећања, психолошка стања и расположење субјекта (*намршити се, озарити се*). Анализом емоционално-експресивних глагола кандидаткиња је дошла до увида да се њима означава емоционално понашање које је иницирано, пре свега, емоцијама које имају негативну емоционалну вредност. Удео глагола којима се описује позитивна или неутрална емоционална експресија, готово је занемарљив у односу на доминантну негативну емоционалну вредност, због чега на основу језичке анализе закључује да *човек*, превасходно, *испољава емоције које припадају доменима туге, страха или љутње*.

Секундарно-емоционални глаголи. Посебан део у оквиру другог потпоглавља чини поглавље посвећено секундарним емоционалним значењима глагола који

примарно не означавају емоцију. Кандидаткиња је анализирила њихова емоционална значења, узимајући у обзир примарно значење из којег је развијено, представљајући опис механизма појмовних метафора или метонимија које стоје у основи разумевања датог емоционалног значења. У својој језичкој грађи препознала је 99 глагола који секундарно реализују значење емоције (нпр. *буктети*, *венути*, *грести*, *закипети*, *залудети*, *разведрити се*, *угрести*, *уздрмати*, *усталасати се*, *хладити* и др.). Дате глаголе класификовала је тако што је водила рачуна о томе коју примарну емоцију осликавају њихова значења, а у оквиру сваке од њих, емоционално-активни и емоционално-пасивни глаголи посматрани су посебно. Секундарне емоционалне семантичке реализације развијају се механизмима појмовних метафора и једног општег, метонимијског принципа. Основна, примарна метафора која је надређена свим осталим концептуалним метафорама јесте она која каже да је човек садржатељ емоција. Све што се дешава у вези са емоцијама, дешава се у ограниченом, унутрашњем простору човековог тела. Уз дату примарну метафору, подједнако важно место има и општи метонимијски принцип који гласи: физиолошке манифестације емоције су сама емоција. Кандидаткиња истиче важност дихотомије *пријатно:непријатно*, будући да све примарне метафоре које су препознате у језичкој грађи у основи описују начин на који човек доживљава пријатна, односно непријатна искуства. Непријатност се концептуализује као непогода, хладноћа, физички контакт који изазива бол, тврдоћа и врелина, док се пријатност концептуализује као светлост, визуелна јасноћа, равнина, равнотежа и пријатан физички контакт. Две универзалне метафоре које се користе у концептуализацији људских осећања јесу емоција је ватра и емоција је врелина течности у садржатељу, при чему обе припадају примарној метафори непријатност је врелина. Глаголи *буктети*, *горети*, *пећи* или *кипети*, *преврети*, *ускипети* показују колико је концептуализација непријатности као вреле течности, паре, материје очигледна и препознатљива, пре свега у лексици којом се дати процеси језички означавају. Такође, кандидаткиња наглаша да за сваки тип осећања (*радост*, *љутњу*, *тугу* и *узнемиреност*) постоје карактеристични изворни концепти који конкретизују апстрактно значење емоције. У том смислу заједнички изворни концепти помоћу којих се реализују емоционална значења у вези са *радошћу* обухватају (сунце, светлост, топлину, мекоћу, бистрину, кретање ка горе, ведрину и лудило), *љутња* обухвата концепте (бола, ране, ватре, врелине, горког укуса, кипуће воде, мрака, ноћи и кретања на горе), *туга* обухвата концепте (бола, врелине, ране, болести, губитка сјаја, ватре, кише и таме), док *узнемирености* и *узбуђености* обухватају концепте (бола, мрака, замућености, таласања, згрчености, трњења, померања тла, кидања, уједања и дрхтања). Концепти пораста и смањења топлоте у вези су са значењем јачања и смањивања интензитета емоције. Све што се дешава са човеком, а у вези је са његовим осећањима, дешава се у ограниченом простору његовог тела. Највећи део емоционалних промена човек доживљава изнутра, што је један од разлога концептуализације емоција као *течности* која га испуњава.

3. Творбено-семантичка анализа емоционалних глагола у српском језику

У трећем потпоглављу кандидаткиња се бави творбено-семантичким особеностима емоционалних глагола у српском језику. Дато поглавље обухвата две целине: прву, у којој се разматрају опште творбене особености емоционалних глагола и другу, у којој се ауторка бави специфичним творбено-семантичким трансформацијама.

Иако се већина емоционалних глагола може довести у формално-семантичку везу са одређеном емоцијом која се датим глаголима описује (*дивити се* – осећати *дивљење*, *патити* – осећати *патњу*, *смејати се* – оглашавати се *смехом* и др.), постоје и они који нису ни у каквој формалној вези са појмовима које означавају (*волетти* – осећати *љубав*, *бојати се* – осећати *страх*, *плашити се* – осећати *страх* и др.), због чега их кандидаткиња сматра немотивисаним глаголима. Разматрајући деривационо-семантичке везе између емоционалних глагола и речи од којих су настали, у раду је утврђено да постоје три основна мотивациона смера у њиховој творби: од именице ка глаголу (*беснети*, *надати се*, *стидети се*), од придева ка глаголу (*бодрити*, *веселити*, *мекшати*) и од глагола ка глаголу (*радовати се*: **обрадовати се**, **нарадовати се**, **порадовати се**, **разрадовати се**). Основна значења која емоционални глаголи развијају на основу именица и придева као мотивних речи јесу значења: код именица (*осећати* или *изазивати* у другој оно што значи реч у основи глагола) и код придева (*снабдевати* себе или другог емоцијом или особином која је изражена придевом у основи глагола). Што се тиче глаголом мотивисаних емоционалних глагола у питању су префиксалне или префиксално-суфиксалне творенице, код којих се различитим префиксима уносе значењске нијансе у основни глагол.

У другом делу поглавља о творбеним особеностима емоционалних глагола, кандидаткиња се бави механизмима трансформисања емоционално-пасивног у емоционално-активни (узрочни) глагол. У питању су процеси: (а) губљења ознаке рефлексивности, дакле повратне речи *се* (*потрести се* : *потрести* кога) и (б) префиксације основног глагола (*беснети* : *разбеснети* кога). У том смислу издвојена су три типа емоционалних трансформација: права, префиксална и комбинована. Права (пасивно-активна) трансформација подразумева процес дерексификације, тј. губљења повратне речи *се*, чиме се твори емоционално-активни глагол, док префиксална и комбинована трансформација подразумевају употребу одређених префикса који значење глагола мењају из пасивног у активно. Издвојено је десет префикса који учествују у пасивно-активној трансформацији (за-, из-, на-, о-/об-, по-, пре-, про-, раз-, с- и у-), од којих је префикс *за-* најпродуктивнији, будући да учествује у творби 13 емоционално-активних глагола. Поред основних пасивно-активних трансформација издвојене су две, тзв. емоционално-експресивне трансформације: пасивно-експресивна и активно-експресивна. У првом случају долази до промене емоционално-пасивног глагола у глагол којим се означава емоционална експресија (*жалити* : *жалити се*), док се у другом случају глагол са емоционално-активним значењем трансформише у глагол телесне, фацијалне или физиолошке експресије (*гневити* : *гневити се*).

Лексикографска обрада емоционалних глагола у српском језику. У поглављу посвећеном лексикографији кандидаткиња описује поступак лексикографске обраде емоционалних глагола у речницима РСАНУ и РМС – апстраховањем основних лексикографских образаца коришћених у њиховом дефинисању. Дате обрасце, затим, систематизује, допуњујући их сазнањима добијеним семантичком анализом емоционалних глагола у истраживачком делу рада. Основни циљ био је да се постојећи лексикографски обрасци допуне оним елементима који су кључни (дистинктивни) у разумевању основних значењских разлика међу глаголима којима се означавају осећања у савременом српском језику. Предложени су нови лексикографски модели који ће у обзир узимати информације које се тичу основних значењских особености емоционалних глагола: *активности* или *пасивности* (да ли се значење односи на изазивање или доживљавање емоције), *интенционалности* (да ли, код емоционално-активних глагола, постоји намера да се у другоме изазове емоција, или је дата активност ненамерна, несвесна) и *емоционалне експресије* (да ли се одређеним емоционалним глаголом примарно означава емоција или специфичан вид њеног испољавања). Кандидаткиња је, анализом лексикографских дефиниција свих глагола, апстраховала 19 *лексикографских образаца* помоћу којих се описују различити типови емоционалних глаголских значења. Дефиниције су класификоване тако што су подељене у три групе у зависности од тога да ли описују емоционално-*пасивно*, емоционално-*активно* или емоционално-*експресивно* значење. Свако од датих значења се, у РСАНУ и РМС, дефинишу уз помоћ различитих речи и израза које су назване *специфичним лексикографским моделима* (нпр. *волети* = *осећати* љубав, *бити обузет* љубављу, *имати* љубав, *бити у стању* љубави, *стећи* љубав и др., *уплашити* кога = *чинити* да се неко плаши, *изазвати* у коме осећање страха, *довести* кога у осећање страха, *улити* коме страх и др., *кукати* = *испољавати*, *изражавати*, *исказивати*, *показивати* и сл. осећање туге, бола, јада и др.). Кандидаткиња је с правом приметила да структуру датих глагола чине обавезни елементи (информације о доживљавачу или каузатору емоције) и допунски елементи (информације које се тичу трајања и интензитета емоције, интенције, усмерености емоције, емоционалне експресије и др.). Предлаже три метадефиниције помоћу којих је могуће генерализовати различите обрасце којима се описују иста или слична емоционална значења: 1° метадефиниција – осетити/осећати емоцију (*волети* значи *осећати* љубав), 2° метадефиниција – изазвати/изазивати емоцију (*плашити* значи *изазивати* у коме страх) и 3° метадефиниција – осетити/осећати + испољити/испољавати емоцију (*јадати се* значи *осећати* и *испољавати* тугу и бол).

Након последњег истраживачког поглавља следи *Закључак*, затим преглед *Литературе* и *Прилог* у оквиру којег је дат регистар свих емоционалних глагола који су чинили језички корпус, а који су представљени према основним критеријумима класификације емоционалних глагола до којих се дошло у самој језичкој анализи. На самом крају рада дата је кратка *Биографија* аутора.

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КАНДИДАТА НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Семантичке улоге доживљавача и изазивача емоције у значењској структури емоционалних глагола у српском језику. *Наш језик* XLVI/3–4, 2015, 23–38.
2. *О лексикографском опису глагола којима се означавају осећања у савременом српском језику* у зборнику VII International Conference on Lexicography and Lexicology – Lexicography at the Beginning of 21st Century, Institute for Bulgarian Language, 2016, 119–128.
3. *Уплашен или плашљив човек* [у]: Речи под лупом, Зборник радова о лексици српског језика, приредила Рајна Драгићевић, Београд: Танеси, 2016, 139–141.
4. *О језику осећања или о језику и осећањима* [у]: Речи под лупом, Зборник радова о лексици српског језика, приредила Рајна Драгићевић, Београд: Танеси, 2016, 143–145.

VII. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Сама тема докторске дисертације мр Ане Миленковић *Семантичка и творбена анализа глагола којима се означавају осећања у савременом српском језику* наметнула је потребу да се истраживање конципира као интердисциплинарно. Предмет истраживања чине глаголи којима се означавају осећања, због чега је улога психологије и психолингвистике у осветљавању семантичких особености дате лексичко-семантичке групе била незаобилазна.

У овом истраживању се по први пут психолингвистичком методом скала процене покушава доћи до откривања сличности и разлика које постоје међу концептима *емоција*, *стања* и *особина*. Кандидаткиња издваја скуп од 44 прототипичне емоције, посебно наглашавајући да је у питању скуп нејасних граница у којем се многи концепти садржински преклапају, због чега су неопходна додатна истраживања која би показала да ли се они, уопште, по одређеним критеријумима, могу сматрати засебним психолошким категоријама.

Сама језичка анализа лексичко-семантичке групе глагола којима се означавају осећања спроведена је на корпусу од 814 глаголских јединица. Добијена класификација показала је да се емоционални глаголи могу поделити на два основна типа: *праве* и *експресивне* емоционалне глаголе. У оквиру правих емоционалних глагола кандидаткиња разликује *примарно* и *секундарно* емоционалне (у зависности од тога да ли се емоционално значење реализује као примарно глаголско значење, или једно од секундарних). Даље, по критеријуму семантичких улога доживљавача и изазивача емоције, сви емоционални глаголи могу се поделити на емоционално-*активне* (субјекат је *изазивач* емоције у другоме) и емоционално-*пасивне* (субјекат је доживљавач *емоције*). Семантичке особености емоционалних глагола су у целом току

истраживања сагледаване из угла њихове повезаности са емоционалним квалитетом четири примарне емоције – *радости, туге, страха* и *љутње*. Посебно је разматрана концептуализација емоција кроз значења оних емоционалних глагола који емоцију означавају својим секундарним семантичким реализацијама. Улога концепата *пријатности* и *непријатности* један је од доминантних у разумевању семантичког садржаја глагола, а основна метафора, надређена свим осталим емоционалним метафорама и метонимијама јесте она која каже да је човек садржатељ емоција. Творбена анализа емоционалних глагола показала је да се они најчешће творе од *деноминалних* (*беснети*), *деадјективних* (*бодрити* кога) и *девербативних* (*завети*, *наљутити* се) основа. Прототипично емоционално значење јесте емоционално-пасивно. Човек је, пре свега, доживљавач емоција, а не изазивач емоција у другоме. Због тога су посебно анализирани механизми трансформације емоционално-пасивних у емоционално-активне глаголе. Кандидаткиња издваја три типа таквих трансформација: *праву*, *префиксалну* и *комбиновану* емоционалну трансформацију.

Истраживање се завршава делом који је посвећен лексикографској обради емоционалних глагола, тако што предлаже опште обрасце њиховог дефинисања који се могу применити у наставку рада на речнику САНУ. Три основне информације које су означене емоционалним глаголом кандидаткиња осликава следећим лексикографским моделима: *осетити / осећати* емоцију (емоционално-пасивно значење), *изазвати / изазивати* емоцију (емоционално-активно значење) и *осетити / осећати + испољити / испољавати* емоцију (емоционално-експресивно значење).

Закључке које кандидаткиња доноси утемељени су, искључиво, на лингвистичким анализама спроведеним на корпусу емоционалних глагола савременог српског језика. Она истиче важност тога да нам подаци које добијемо на нивоу језичке (лексичке) анализе помогну да сазнамо нешто о нама самима. У том смислу, добијени резултати отварају један нови видик и другачију перспективу, која има, осим лингвистичког, и посебан лингвокултуролошки и социопсихолошки значај.

VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Ане Миленковић представља интердисциплинарно истраживање, и то је један од важних квалитета ове тезе. У првом плану је лингвистичка анализа богате грађе, коју сачињава 814 глагола, али пажња се усредсређује и на психолингвистику, лингвокултурологију, па и психологију и филозофију. За потребе рада ауторка се позива на широк списак литературе из свих ових области, а изабраним радовима користи се примерено и у одговарајућој мери. Један од њених првих задатака био је да утврди шта су емоције и како направити границу између емоције, стања и особина. Да би дошла до ових одговара, ауторка је користила литературу из психологије и филозофије, а затим и сама обавила

истраживање и понудила zanimljivo решење овог питања. Разликовање базичних емоција од оних који то нису пронаћи ће касније упориште и за лингвистичку анализу глагола. Ана Миленковић је сврсисходно користила резултате других наука да би успешно поставила темеље за своје лингвистичко истраживање. Значајан допринос дисертације Ане Миленковић видимо и у систематизацији досадашњих лингвистичких истраживања тзв. емоционалних глагола. За даља истраживања ове тематске групе биће незаобилазан ауторкин приказ досадашњих истраживања на материјалу српског, руског и енглеског језика.

Анализа глагола представља један од најтежих задатака семантичке анализе, али Ана Миленковић је компетентно одговорила на овај изазов – водећи рачуна о повратности, прелазности и глаголском виду, она је успевала да увиди и најситније семантичке специфичности које производе глаголске категорије дате глаголске јединице, али и њене инхерентне семантичке особености, тип творбе и утицај контекста. Ауторка је правилно уочила да се глаголима понекад означава и цела сложена ситуација, што семантичку анализу чини посебно компликованом.

Највећи квалитет ове докторске дисертације видимо у детаљној анализи емоционалних глагола која је заснована на њиховој одличној класификацији. Преплитање и уклапање семантичких и граматичких критеријума које је ауторка препознала и одредила као критеријалне чине њен приступ оригиналним, али и корисним и узорним за даља испитивања.

Задатак који је пред собом имала Ана Миленковић није био само семантичка, већ и творбена анализа емоционалних глагола. И у овом поглављу се преплићу граматички, семантички и творбени критеријуми и описује се њихов утицај на семантички и творбени потенцијал глагола.

Значајан допринос докторске дисертације Ане Миленковић видимо и у лексикографској анализи. Она је побројала лексикографске моделе за дефинисање емоционалних глагола и утврдила да их има чак деветнаест. Затим их је анализирали и дала неколико врло оригиналних решења у вези с овим питањем, која би могла допринети бољој лексикографској обради емоционалних глагола у српској лексикографији.

Због свега побројаног, закључујемо да је општа оцена докторске дисертације Ане Миленковић веома повољна и да на многим местима ова теза надилази просечне докторате.

IX. ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене докторске дисертације мр Ане Миленковић, Комисија предлаже да се кандидаткиња позове на усмену одбрану докторске дисертације *Семантичка и творбена анализа глагола којима се означавају осећања у савременом српском језику*.

На поједине пропусте и мање недостатке, који су уобичајени пратилац овако обимних истраживања, Комисија ће имати прилику да укаже на усменој одбрани дисертације.

Београд, 5. јун 2017.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Рајна Драгићевић, редовни професор

2. Др Катарина Расулић, ванредни професор

3. Др Стана Ристић, научни саветник

4. Др Гордана Штрбац, ванредни професор

